

GEBOUW COOLS / EN-NEN, ROTTERDAM

O O R S P R O N K E L I J K E K E R N K W A L I T E I T E N

Actuele foto van het Cools / EN-NEN gebouw: overzicht van de langsgevel aan de Coolsingel en de kopgevel aan het Hofplein. Oorspronkelijk zijn de hoofdvorm en de materialisatie van de terugliggende plint (exclusief de pui en hoofdentree), de pergola, de vlaggenmasten en de technische installatiedoos. Compleet nieuw zijn de pui en hoofdentree in de plint, de voorzetgevels van de romp en de kroon, en de losse letters op de dakrand. Omslag voorzijde: projectie van een historische foto uit 1960 in een actuele foto van het Cools / EN-NEN gebouw. Bron historische foto: Stadsarchief Rotterdam (zie de disclaimer in het colofon).

GEBOUW COOLS / EN-NEN, ROTTERDAM

O O R S P R O N K E L I J K E K E R N K W A L I T E I T E N

Nijmegen, 17 mei 2023

Leon van Meijel

van Meijel – adviseurs in cultuurhistorie, Nijmegen

Teake Bouma

Teake Bouma architectuur / stedenbouw, Delft

in opdracht van

RED-Company, Rotterdam

contactpersoon

Gijsbert van Estrik

Actuele foto van het Cools / EN-NEN gebouw: overzicht van de langsgevel aan de Doelstraat en de kopgevel aan de straat Doelwater. Oorspronkelijk zijn de hoofdvorm en de materialisatie van de terugliggende plint (exclusief de puien), de pergola en de technische installatiedoos. Compleet nieuw en niet geslaagd zijn de puien in de plint en de voorzet-gevels van de romp en de kroon.

INHOUDSOPGAVE

1. Aanleiding en opgave	6
2. Projectgegevens	7
3. Stedenbouwkundige kernkwaliteiten	8
3.1. Coolsingel-structuur	8
3.2. Hofplein-ensemble	10
4. Architectonische kernkwaliteiten	12
4.1. Functioneel modernisme met een poëtisch randje	12
4.2. Driedelige opbouw	16
4.3. Gelaagde weefselgevel	18
4.4. Constructie-principe	20
4.5. Ruimtelijke inscenering en continuïteit	22
5. Reconstructie uitgangspunten	24
5.1. Inleiding	24
5.2. Koesteren / herstellen	24
5.3. Herinterpreteren / voortborduren	25
5.4. Demonteren / hergebruiken	25
Bijlage	
geraadpleegde bronnen	27
Colofon	29

1. AANLEIDING EN OPGAVE

Op de hoek Pompenburg – Coolsingel is herontwikkeling voorzien in de vorm van drie hoge woontorens op een onderbouw. De bestaande drie gebouwen aan de Pompenburg, Hofplein en Coolsingel moeten hiervoor wijken. Van dit trio is alleen het zogeheten Cools of EN-NEN gebouw aan de Coolsingel (architect A. Bodon, 1954-1960) door de gemeente Rotterdam aangemerkt als beeldbepalend (nr. 3 op de foto).

Daarom zet de Rotterdamse Commissie voor Welstand en Monumenten bij dit specifieke gebouw in op een reconstructie. Dat wil zeggen, herstel van het oorspronkelijke gebouw van vóór de ingrijpende renovaties uit de jaren tachtig. Deze cultuurhistorische verkenning is een analytische en beeldende rapportage, en geeft een uitgebreidere analyse en waardering van de oorspronkelijke kwaliteiten van het Cools of EN-NEN gebouw.

Overzicht van de hoek Pompenburg, Hofplein en Coolsingel met de drie te slopen gebouwen: 1. Pompenburgflat (1981), 2. 'Spiegeltoren' (1987) en 3. Cools / EN-NEN gebouw (1954-1959).

2. PROJECTGEGEVENS

Naam	: EN-NEN, thans Cools	Bouwstijl	: naoorlogs modernisme
Adres	: Coolsingel 2-18, Doelstraat 285-321	Typologie	: verzamelgebouw met kantoorstijf (corridor-type)
Buurt	: Stadsdriehoek	Oorspr. functies	: kantoren, dienstwoning, horeca, winkels
Plaats	: Rotterdam	Huidige functies	: kantoren, horeca, winkels, lofts, leegstand
Opdrachtgever	: Verzekeringsmaatschappij 'Eerste Nederlandsche'	Verbouwingen	: 1986-1987: nieuwe gevels, sloop 'Bristol'
Ontwerp- / bouwjaar	: 1954-1959		Drexhage, Sterkenburg, Bodon & Venstra
Architectenbureau	: Van Bruggen, Drexhage, Sterkenburg & Bodon		Projectarchitect J.H. Ploeger
Projectarchitect	: A. Bodon		: 2016-2018: renovatie interieur, nieuwe gevels plint
Adviseur	: N.V. Betonfabriek 'De Meteor', De Steeg		DZAP, Naarden / Boksman, Naaldwijk
Aannemer	: Dura's Aannemingsmij. N.V., Rotterdam	Status	: beeldbepalend pand

Perspectieftekening van het kantoorgebouw EN-NEN, DSBV ingenieurs en architecten tweede helft jaren vijftig. Bron: Het Nieuwe Instituut, archief DSBV, objectnummer DSBVt52+ (zie de disclaimer in het colofon).

3. STEDENBOUWKUNDIGE KERNKWALITEITEN

3.1. Coolsingel-structuur (zie tekeningen p. 9 en 11)

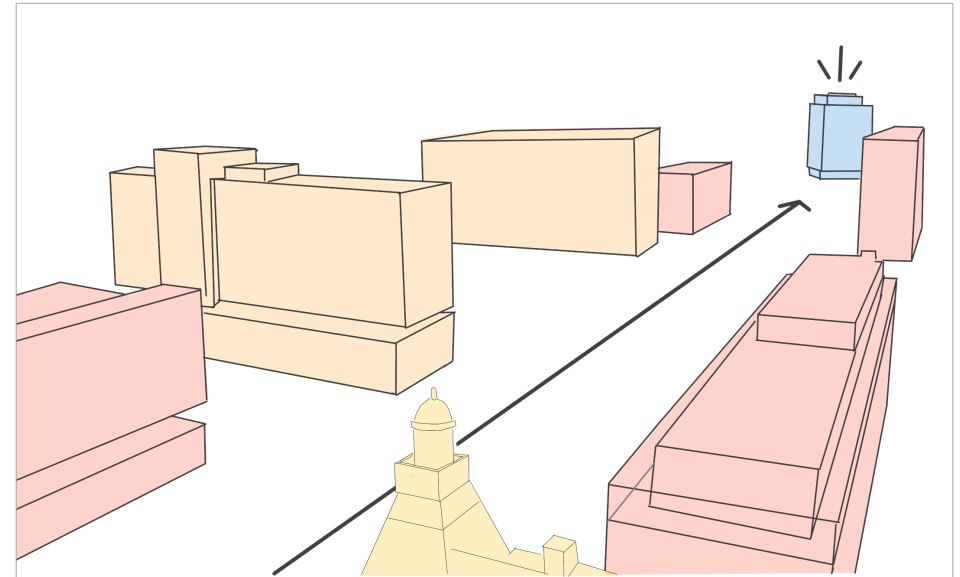
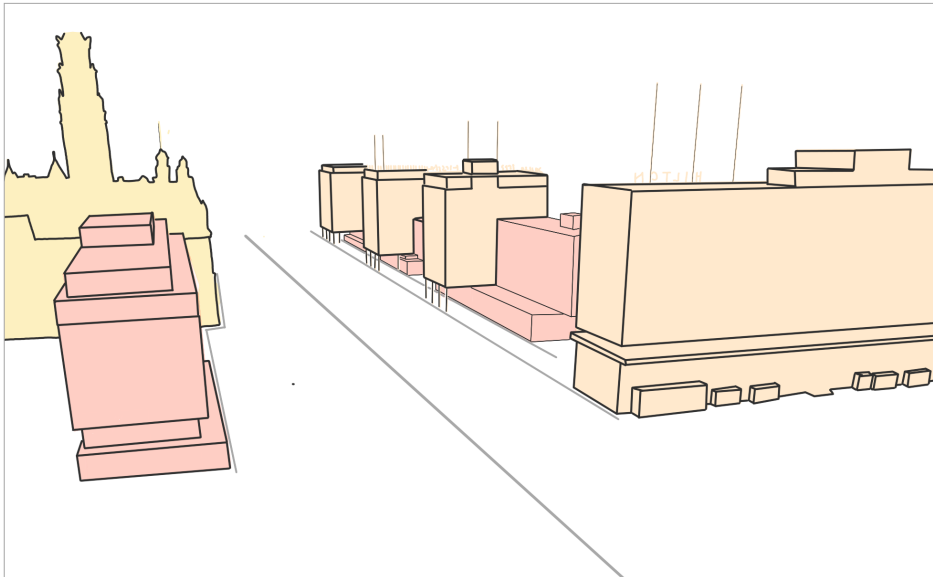
Het EN-NEN gebouw is een essentieel onderdeel van het vroeg-naoorlogse concept voor de Coolsingel. Over een grote lengte heeft dit wederopbouw-concept een sterke stedenbouwkundige en architectonische samenhang.

- Karakteristiek voor de westzijde van de Coolsingel is de dubbele rooilijn van gebouwen met evenwijdige strekken en haaks daarop de ritmiek van naar voren springende koppen op kolommen.
- Karakteristiek voor de oostzijde van de Coolsingel is de reeks grote langgerekte blokken in een verspringende rooilijn met het stadhuis als enige en meest voorname gebouw in de voorste linie, en het postkantoor en de wederopbouwpanen iets terug in de tweede linie.
- De wederopbouwpanen aan weerszijden van de Coolsingel zijn sterk op elkaar betrokken dankzij het principe van strekken en koppen met een vergelijkbare richting, oriëntatie, schaal, grootte, opbouw, gevelbeeld en ruimtelijke overgangselementen (luifels, portieken, colonnades, eiland-etalages, dakterrassen etc.).
- De specifieke karakteristieken van de west- en oostzijde zijn in noordelijke richting doorgetrokken over het Hofplein en eindigen bij de overhoekse Technikon toren: de visuele beëindiging van de centrale zichtas over de Coolsingel.

Dit voor de Coolsingel zo bepalende wederopbouw-concept is een belangrijke kernkwaliteit, en het EN-NEN gebouw vormt daar qua rooilijn, footprint, bouwmassa, hoogte en programmering een onmisbaar onderdeel van.

De Coolsingelstructuur in zuidelijke richting (boven) en in noordelijke richting (onder). Voor toelichting zie de tekst hiernaast.

Vogelvluchtperspectief van de Coolsingelstructuur in zuidelijke richting (links) en in noordelijke richting (rechts). Het stadhuis is het hoofdelement in de voorste linie (geel). Verder bestaat de oostzijde van de Coolsingel uit een reeks gestrekte wederopbouwpanen in de verspringende rooilijn van de tweede linie (rood). Aan de westzijde van de Coolsingel wordt de wand van 'strekken' (rood) afgewisseld door vooruitgeschoven 'koppen' haaks daarop (oranje). In noordelijke richting wordt de centrale zichtlijn visueel afgesloten door de overhoekse Technikon toren (blauw). Het EN-NEN gebouw is een essentieel onderdeel van deze structuur.

3. STEDENBOUWKUNDIGE KERNKWALITEITEN (VERVOLG)

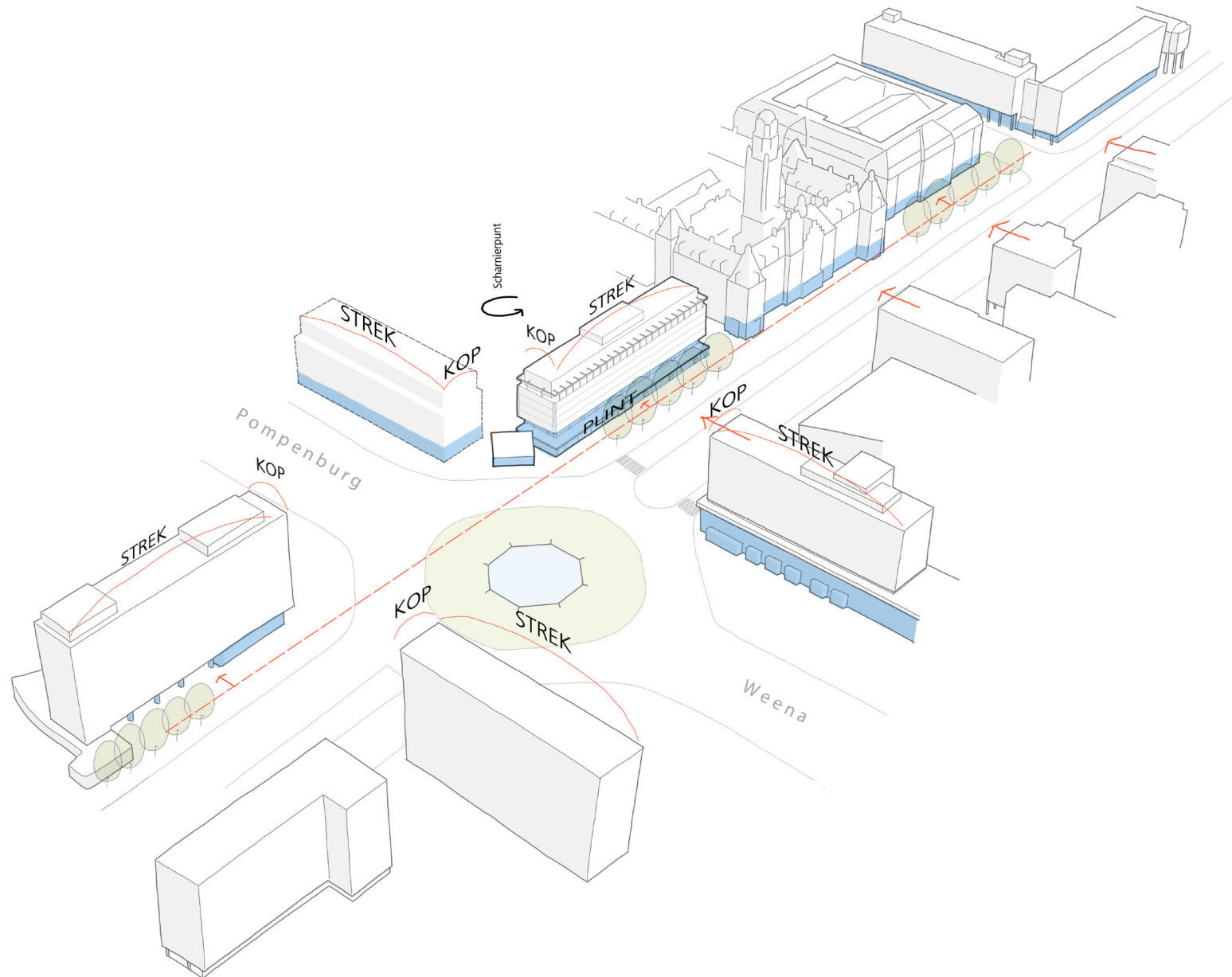
3.2. Hofplein-ensemble (zie tekening p. 11)

Het Hofplein bestaat van binnen naar buiten achtereenvolgens uit een achtzijde vijver, een vierkante groene zoom met afgeronde hoeken, een cirkelvormig verkeerscircuit voor snelverkeer en een achtzijdig parcours voor langzaam verkeer. Die centralistische opzet weerklinkt niet in de pleinbebouwing want die kent twee verschillende principes.

- De schijfvormige kantoorgebouwen van EN-NEN (1959) en Shell Tankers (1960) vormen een voortzetting van de wand met verspringende rooilijn aan de oostzijde van de Coolsingel. De kopgevels van beide gebouwen spiegelen elkaar. De afgeschuinde pleinzijde bij het EN-NEN gebouw werd ingevuld met het kleine gebouwtje van Dancing Cabaret 'Bristol'. Bij het Shell gebouw bleef de hoek onbebouwd. Het samenspel tussen deze twee kantoor-schijven is in 1987 verbroken door de bouw van het Aegon kantoor (de 'spiegeltoren').
- Aan de westzijde van het Hofplein wordt het Coolsingel-principe van koppen en strekken voortgezet door de kopgebouwen Hilton-hotel (1963) en Weena-flat (1984) en het strekgebouw Nillmij-kantoor (1960). De twee kopgebouwen vormen tevens de inleiding op het boulevardmodel van het Weena, en hebben beide aan die zijde behoorlijke voorpleinen die direct aansluiten op het Hofplein. In het oorspronkelijke wederopbouw-concept kregen de gebouwde strekken van het Weena in oostwaartse richting een vervolg aan het Pompenburg. Dat is weliswaar in de jaren tachtig anders uitgevoerd, maar ook bij de nieuwbouw aan het Pompenburg kan het thema van strekken en koppen alsnog bijdragen aan een versterking van de karakteristieke 'wederopbouw-laag' rond het Hofplein.

- De west- en oostzijde van het Hofplein verschillen dus van elkaar, maar de aangrenzende wederopbouwgebouwen zijn sterk op elkaar betrokken dankzij een samenspel van strekken en koppen met vergelijkbare richting, oriëntatie, schaal, grootte, opbouw, gevelbeeld en ruimtelijke overgangselementen (luifels, portieken, colonnades, eiland-etelages, dakterrassen etc.).

Het gebouwde wederopbouw-ensemble rond het Hofplein is een belangrijke kernkwaliteit, en het EN-NEN gebouw vormt daar qua rooilijn, footprint, bouwmasa en hoogte een onmisbaar onderdeel van. Dat geldt overigens niet voor de latere Aegon kantoortoren (1987) die architectonisch detoneert en de noordelijke kop van het EN-NEN gebouw aan het zicht onttrekt. Dit scharnierpunt met zicht op het plein en de kopse kant van het EN-NEN gebouw in de looplijn van twee voetgangers oversteekplaatsen zijn vanouds verbonden met drukte en vertier; een immateriële kwaliteit van het Hofplein die in de toekomstige situatie opnieuw mag worden nagestreefd.

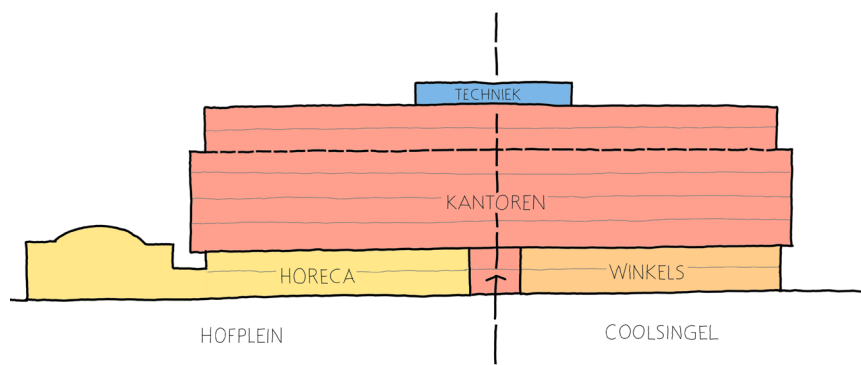
Vogelvluchtperspectief van de Coolensingel-structuur en het Hofplein-ensemble. De strek aan het Pompenburg is wel bedacht maar nooit zo gebouwd. Voor meer toelichting zie de tekst op p. 8 en 10.

4. ARCHITECTONISCHE KERNKWALITEITEN

4.1. Functioneel modernisme met een poëtisch randje

Door de oogharen heen zijn de bouwmassa, het gevelbeeld, de plattegrond en de programmering allemaal van een klare eenvoud en doelmatigheid: een waardevolle kwaliteit. De vorm volgt de functie, de gevels zijn transparant en tonen de constructie, de werkvloeren zijn open en flexibel indeelbaar, en de functies zijn gezoned (links het café-restaurant met terras, rechts een rijtje winkels en boven de kantoren). De zakelijke, ornamentloze en lichtvoetige architectuur in beton, staal en glas contrasteert met de representatieve, decoratieve en zware architectuur van het flankerende natuurstenen stadhuis.

Wie verder kijkt ontdekt het poëtische randje in het ontwerphandschrift van Bodon: subtiele motieven en accenten die de zuivere functionaliteit ontstijgen door te verzachten, relativeren, charmeren, verrijken, verwonderen en bemiddelen: ze staan hiernaast puntsgewijs op een rij. Aan die specifieke kenmerken (die deels verdwenen zijn) herken je het ontwerphandschrift van Bodon. Dit repertoire vormt een belangrijke kernkwaliteit omdat deze architectonische kenmerken het zuivere functionalisme specifiek, persoonlijk en contextueel maken. Enkele van deze kenmerken worden verderop nog verder uitgewerkt.

Functioneel gezoneerde en symmetrisch geordende programmering met de hoofdentree in het midden van het EN-NEN gebouw.

- De afstemming van de plint-, romp- en kroonhoogte op die van het belendende stadhuis.
- De statische symmetrie van het blok met de centrale hoofdentree en vijf traveeën aan weerszijden werd verlevendigd door de asymmetrie in de plint (naar voren springende horeca links, terugwijkende winkels rechts) en de asymmetrie in de kroon (vlaggenmasten uit het midden).
- De plasticiteit van uitbouwen, setbacks en insnoeringen die resulteren in een asymmetrische bouwmassa die op plintniveau als het ware uitschuift richting het Hofplein.
- De twee vlaggenmasten en de taatsramen als asymmetrische twist in respectievelijk de gevelcompositie en het gevelstramien (masten en taatsramen allemaal uit het midden geplaatst).
- De doorzichten in de plattegrond in de langs- en dwarsrichting van het gebouw die een relatie leggen tussen binnen en buiten, alsmede tussen voor- en achterzijde.
- Het ontbreken van hoekstijlen bij de pergola (exterieur) en de trapleuningen (interieur): relativering van de strakke vorm, viering van de ruimtelijkheid.
- Grijsgroen als accentkleur voor de borstweringen en het metselwerk (exterieur) en voor tegelwerk (interieur) binnen een palet dat verder alleen uit witten, grijzen en zwarten bestaat. Tegenover het ingetogen kleurenpalet staat de rijkdom aan duo-fenomenen: glad naast ruw, donker naast licht, mat naast glanzend, natuurlijk naast kunstmatig, hoekig naast rond.
- Luifels, portieken, colonnades, eiland-etalages en dakterrassen die als ruimtelijke overgangsmotieven van wisselende diepte bemiddelen tussen openbaar en privaat domein in de zoom van het gebouw.
- De smalle vloerplint van grijsgroene natuursteen met bies van zwarte kunststeen die het gebouw op het maaiveld inkadert in de bestrating.

Originele lamel-radiator, thans beige (was groen) en voor een gesloten koof (was glas).

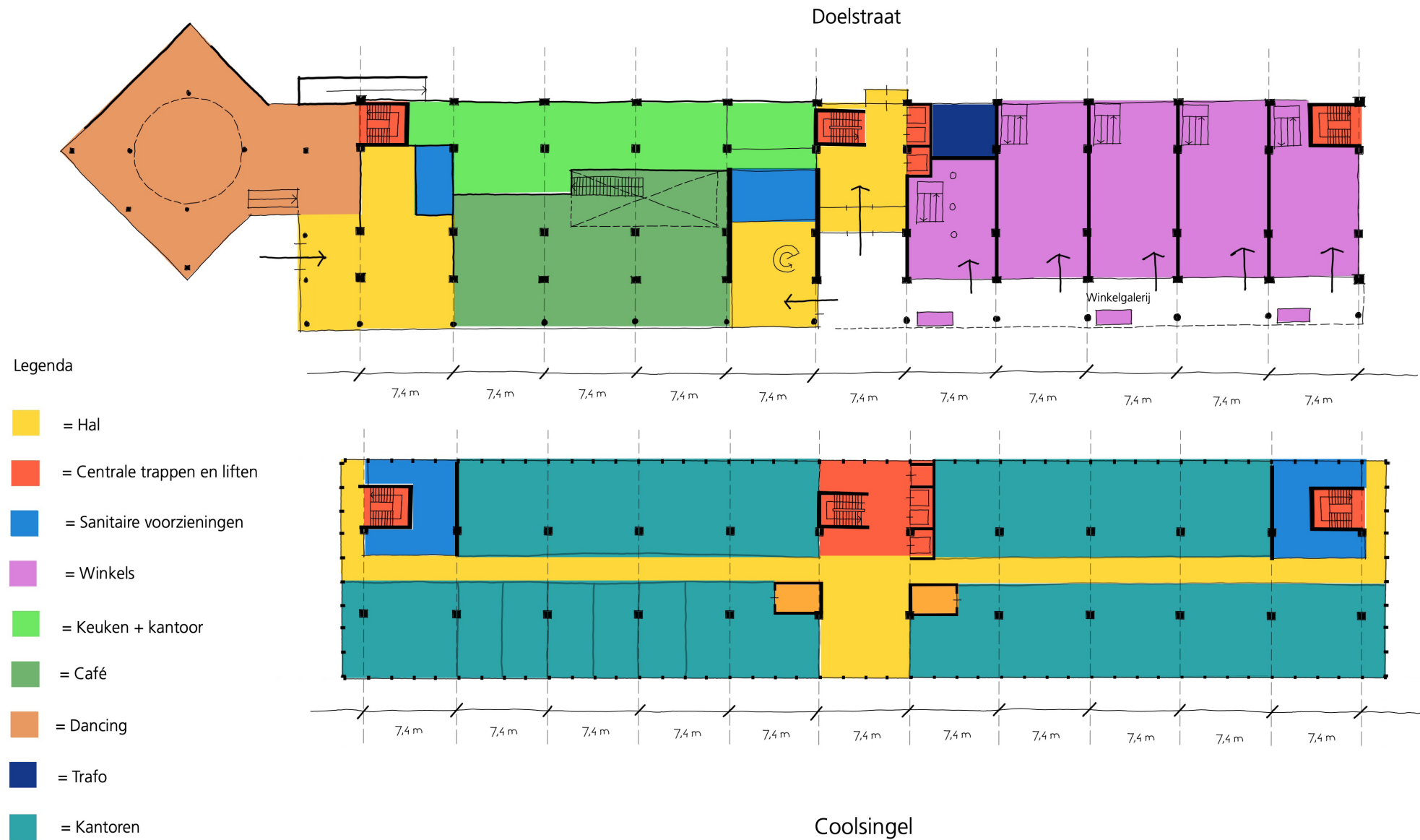
Noodtrappenhuis: beton, staal en tegels in wit, grijs, zwart en grijsgroen.

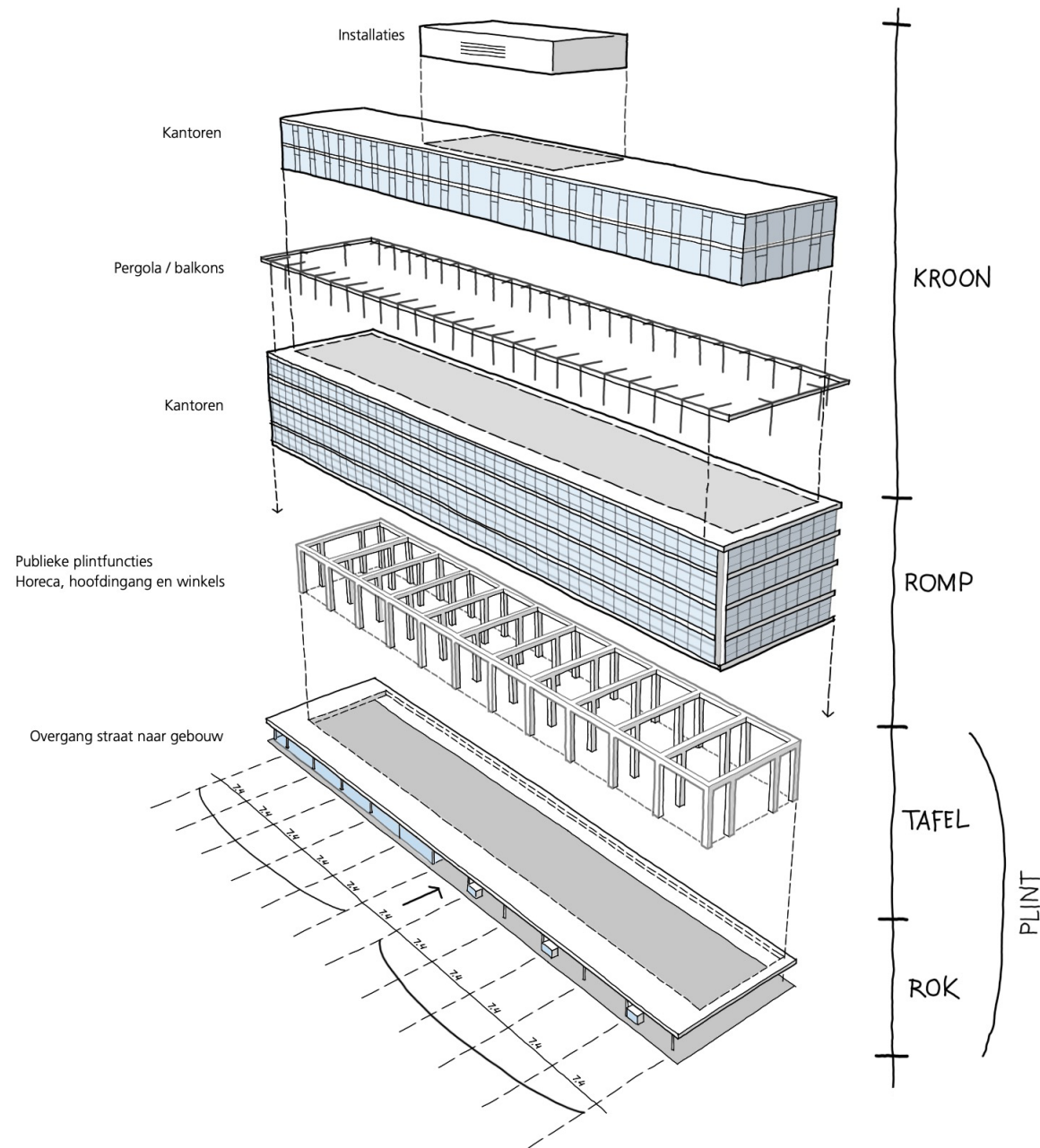
Vloerplint van groene natuursteen en zwarte bies van kunststeen aan de zijde Coolsingel. De ronde kolommen met zwarte mozaieksteentjes zijn inmiddels ingebouwd.

Vloerplint van zwarte kunststeen aan de Doelstraat. Karakteristiek is de combinatie mat en glans, ruw en glad, donker en licht, robuust en rank in het kleur- en materiaalgebruik.

Begane grond (boven) en verdieping (onder) van het EN-NEN gebouw met de oorspronkelijke functies. Belangrijker voor de reconstructie is het gekozen stramien met zichtbare betonconstructie, flexibel indeelbare plattegronden en mogelijkheden voor een zeer divers programma. Halverwege de begane grond kijk je dwars door het gebouw, en op de verdieping overdwers door het gebouw (geel). Secundaire functies als (nood)trappen, liften, toiletgroepen, trafo en expeditie zijn gesitueerd aan de Doelstraat die daardoor het karakter van een achterzijde heeft gekregen.

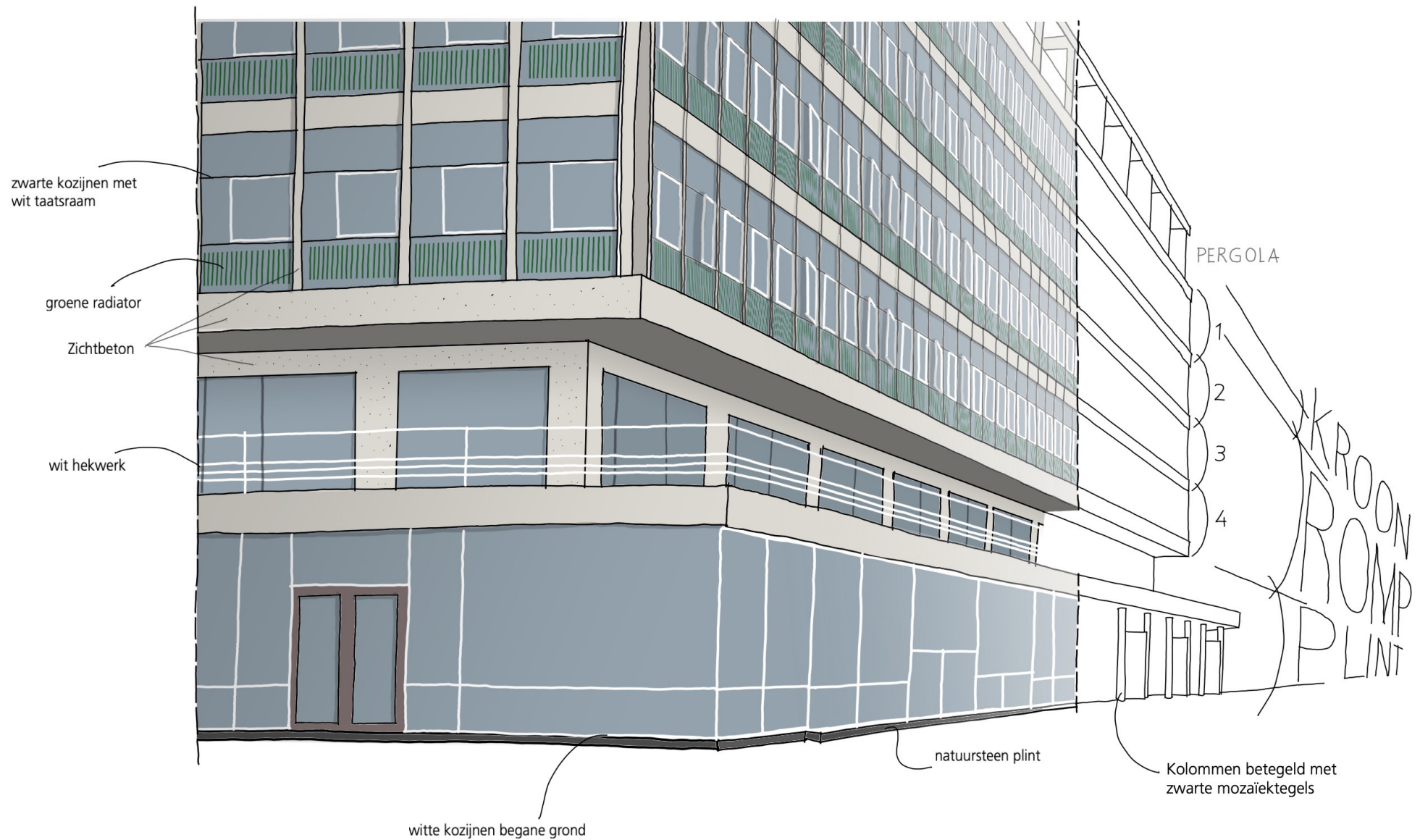

De samenstellende onderdelen van het EN-NEN gebouw. De onderbouw van de plint is alleen aan de zijden Coolsingel en Hofplein uitgeschoven met links de 'tribune' en het dakterras van de horeca, rechts de verdiepte galerij met entrees van winkels en kantoren. Hier raakt het gebouw verweven met het publieke domein van de stad. Een uitkragende tafelconstructie van gewapend beton ondersteunt een vierlaags romp en een kleinere tweelaags kroon, beide met kantoren. De prefab-betonnen pergola en de installatiedoos accentueren de kroon. Ondanks de uitbouwen, insnoering, uitkraging en setbacks blijft de betonnen draagconstructie helder afleesbaar van plint tot kroon. Deze tekening is gebaseerd op oorspronkelijke bouwtekeningen en historische foto's van kort na de oplevering.

4. ARCHITECTONISCHE KERNKWALITEITEN (VERVOLG)

4.2. Driedelige opbouw (zie tekening p. 17)

- De geleding van de bouwmassa in een plint, romp en kroon was een geliefd ontwerp-motief van architect Bodon. Bij het EN-NEN gebouw kwam dit motief extra van pas omdat daarmee kon worden aangesloten bij de driedelige opbouw van het flankerende stadhuis.
- De plint van het EN-NEN bestaat uit begane grond en entresol, heeft maximaal transparante gevels (met uitzondering van de zijde Doelstraat), kent een hoge mate van plasticiteit door uitbouwen en insnoeringen, en is verrijkt met diverse ruimtelijke overgangselementen (luifels, portieken, colonnades, eiland-etelages en dakterrassen). Anno 2023 is dat beeld sterk gewijzigd. De puien, het overstek en het entreeportaal zijn niet oorspronkelijk.
- De romp bestaat uit een rechthoekig uitkragend blok van vier verdiepingen met rondom een uniform gevelbeeld. Hier meer rust en herhaling, en minder plastic (wél reliëf: zie verderop onder weefselgevel). Anno 2023 is de hoofdvorm nog intact maar de oorspronkelijke weefselgevel volledig verwijderd en vervangen door een nieuw afwijkend gevelpakket met geïntegreerde gesloten borstwering voor verwarming en luchtbehandeling.
- De kroon bestaat uit twee rondom terugliggende verdiepingen met maximaal transparante gevels, en een symmetrisch daarop geplaatste dichte installatiedoos van aluminium platen in gebroken wit. De beëindiging van het gebouw krijgt op sierlijke wijze gestalte door een stalen buis balustrade met gaaswerk (wit geschilderd), een éénlaags prefab betonnen pergola, twee asymmetrisch geplaatste vlaggenmasten en neon letterreclames op de randen. Anno 2023 zijn de gevels vernieuwd en is de letterreclame vervangen. De rest van de kroon is nog intact.
- De stalen vensters in de plint, de romp en de kroon hadden allemaal gelijke onderramen ter hoogte van de lamel-radiatoren. De indeling van de bovenramen varieerde daarentegen: een grote verticale tweedeling in de plint, een horizontale driedeling met taatsraam in de romp, een verticale afwisseling van smalle en brede ramen in de kroon.
- Functioneel gezien vanuit de typologie van het verzamelgebouw valt de plint samen met de commerciële functies (café, restaurant, winkels), en vallen de romp en de kroon samen met de zakelijke functies (kantoren).
- Het solitaire gebouw is alzijdig en heeft rondom een vrijwel uniform gevelbeeld. Dat wil zeggen, met uitzondering van de plint. Die is primair georiënteerd op de Coolensingel en het Hofplein. Qua plint is de Doelstraat de logistieke ‘achterzijde’ met de in- en uitgangen van de fietsenstalling en de parkeerkelder, alsmede de (nood)trappenhuizen, liften, trafo en toiletgroepen aan deze zijde. Daardoor is deze zijde van de plint meer gesloten: groengrijs verglaasd metselwerk en stalen ramen en deuren iets verdiept gelegen tussen de betonnen draagconstructie (foto rechtsonder p. 13). De verbinding met het Hofplein enerzijds, het zicht op de stadhuistoren anderzijds en de ligging aan een beschutte buitenruimte bieden kansen om deze zijde van het EN-NEN gebouw opnieuw van betekenis te voorzien, als voorkant te adresseren en op te waarden.

Karakteristiek voor het EN-NEN gebouw en het ontwerphandschrift van architect Bodon is de driedelige opbouw. De vooruitgeschoven begane grond en ingesnoerde entresol vormen samen de plint. Uitkragend daarboven de vierlaags romp. Van de kroon is op deze tekening alleen de pergola zichtbaar, maar die bestaat verder uit een tweelaagse setback met daarop een kleinere technische installatiedoos. Met deze driedeling wilde Bodon aansluiten op de opbouw van het flankerende stadhuis. Deze tekening is gebaseerd op een historische foto van kort na de oplevering. Voor meer informatie zie de tekst op de vorige pagina.

4. ARCHITECTONISCHE KERNKWALITEITEN (VERVOLG)

4.3. Gelaagde weefselgevel (zie tekening p. 19)

In het werk van Bodon is de weefselgevel een terugkerend motief. Bij het EN-NEN gebouw kan de oorspronkelijke gevel van de romp worden gelezen als een weefsel met een grafisch effect. Het weefsel bestaat uit een orthogonaal stramien met een in de diepte gelaagde opbouw en een daarmee samenhangend kleur- en materiaalgebruik. Dat wil zeggen:

- Het stramien bestaat uit banden, stijlen, stroken, kozijnen en roeden van wisselende diktes, materialen, afwerkingen, kleuren en tinten. Daardoor blijft het weefsel helder afleesbaar als een samenstelling van verschillende onderdelen.
- Deze horizontale en verticale onderdelen van het weefsel liggen niet in één vlak maar iets verdiept ten opzichte van elkaar. Zon en schaduw versterken de dieptewerking. Op de voorgrond de dikke vloerdelen en kolommen in wit geschilderd beton. Op de achtergrond ranke vensterprofielen in zwart staal met helder glas. In het overhoekse zicht op de gevel sluiten de betonkolommen het beeld, terwijl in het frontale zicht op de gevel de dunne huid van glas en staal het gebouw doorschijnend maken.
- Ook in het weefsel is een twist opgenomen in de regelmatige orde, namelijk: asymmetrisch geplaatste taatsramen in wit geschilderd staal. Geopende taatsramen versterken de asymmetrische twist en relativeren de dunne scheidslijn tussen binnen en buiten.
- Over de onderramen meldt de bouwtekening dat het draadglas betreft. Op enkele oude kleurenfoto's lijkt het dat de onderramen groen zijn. Op andere zwart-witfoto's zie je strakke lamel-radiatoren achter de onderramen staan. Waarschijnlijk betrof het helder draagglas met direct daarachter groen geschilderde lamel-radiatoren (foto linksboven p. 13).

De reconstructie van het EN-NEN gebouw zou aangegrepen moeten worden om de kwaliteit van de oorspronkelijke weefselgevel met zorg te herinterpreteren. De oorspronkelijke weefselgevel is namelijk volledig verwijderd.

Het onderpaneel van elk raam bestond oorspronkelijk uit helder draadglas met direct daarachter een groen geschilderde lamel-radiator: een interieurelement met een hoofdrol in het gevelbeeld! Foto radiator op p. 13.
Bron: Stadsarchief Rotterdam (zie de disclaimer in het colofon).

Getekende reconstructie van de oorspronkelijke weefselgevel. Deze tekening is gebaseerd op een historische foto van kort na de oplevering. Voor de toelichting zie de tekst op de vorige pagina.

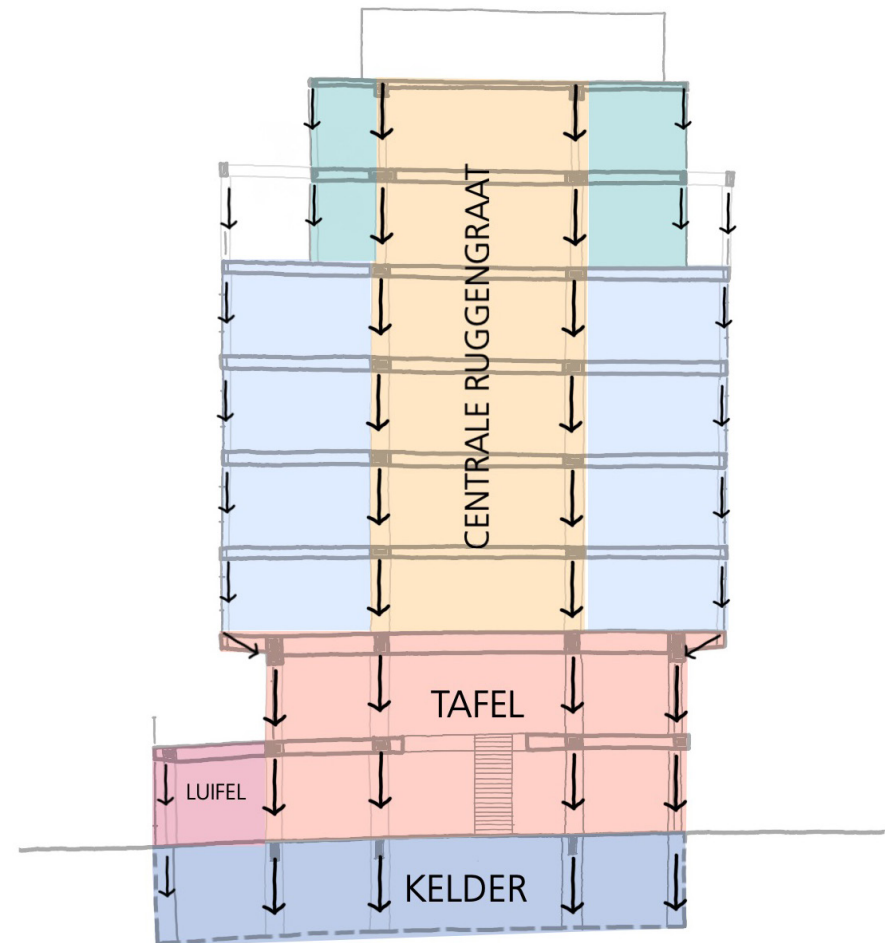
4. ARCHITECTONISCHE KERNKWALITEITEN (VERVOLG)

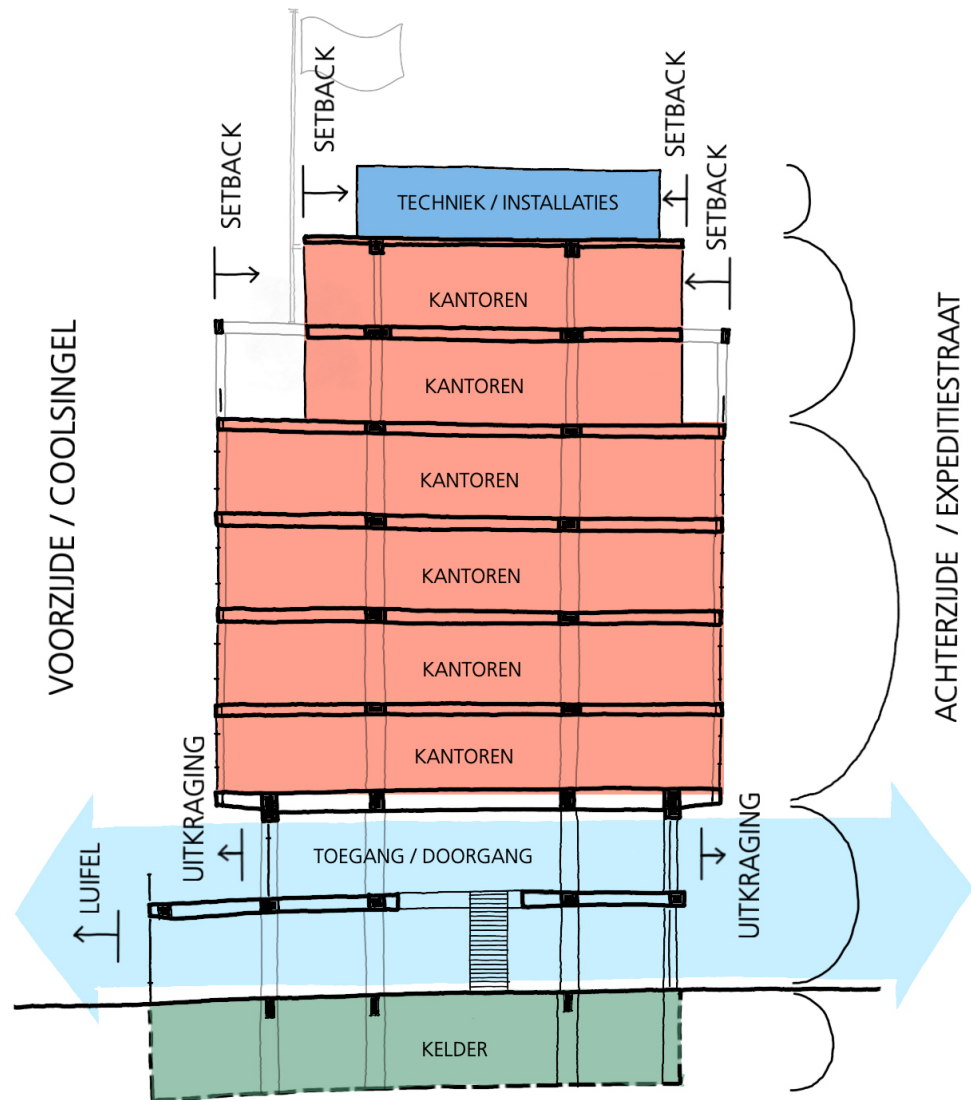
4.4. Constructie-principe (zie tekeningen p. 21)

De constructie speelt in het werk van Bodon vrijwel altijd een belangrijke rol: hij experimenteert er mee, hij zoekt naar een expressieve vorm en hij toont de constructie veelal nadrukkelijk. Bij het EN-NEN gebouw bestaat de constructie in hoofdzaak uit:

- Plint: een dubbelhoge tafelconstructie met overstek en vier rijen pijlers van in het werk gestort gewapend beton (rood). Dit onderdeel is goed afleesbaar in het in- en exterieur.
- Romp: een centrale ruggengraat van twee rijen pijlers en vloeren van in het werk gestort gewapend beton (geel / goed herkenbaar in het interieur), alsmede een balklaag en gevelkolommen van prefab betonnen onderdelen (blauw / kolommen afleesbaar in het gevelbeeld).
- Kroon: een pergola van prefab betonnen onderdelen (nadrukkelijk aanwezig in het gevelbeeld) gecombineerd met een deels lichtere constructie met stalen onderdelen voor de bovenste bouwlagen en de installatiedoos (groen).

De heldere en leesbare constructie in telbare onderdelen alsmede de in- en uitwendig zichtbare robuustheid ervan zijn een belangrijke kernkwaliteit. In overweging wordt meegegeven om bij de reconstructie - indien mogelijk - uit te gaan van behoud van (een deel van) de oorspronkelijke constructie.

Boven: betonconstructie in het zicht. De verwarmingskoof onderlangs de ramen is nieuw (was lamel-radiatoren voor een onderpaneel van draadglas).
Onder: doorzicht van Doelstraat naar Coolsingel.

4. ARCHITECTONISCHE KERNKWALITEITEN (VERVOLG)

4.5. Ruimtelijke encenering en continuïteit

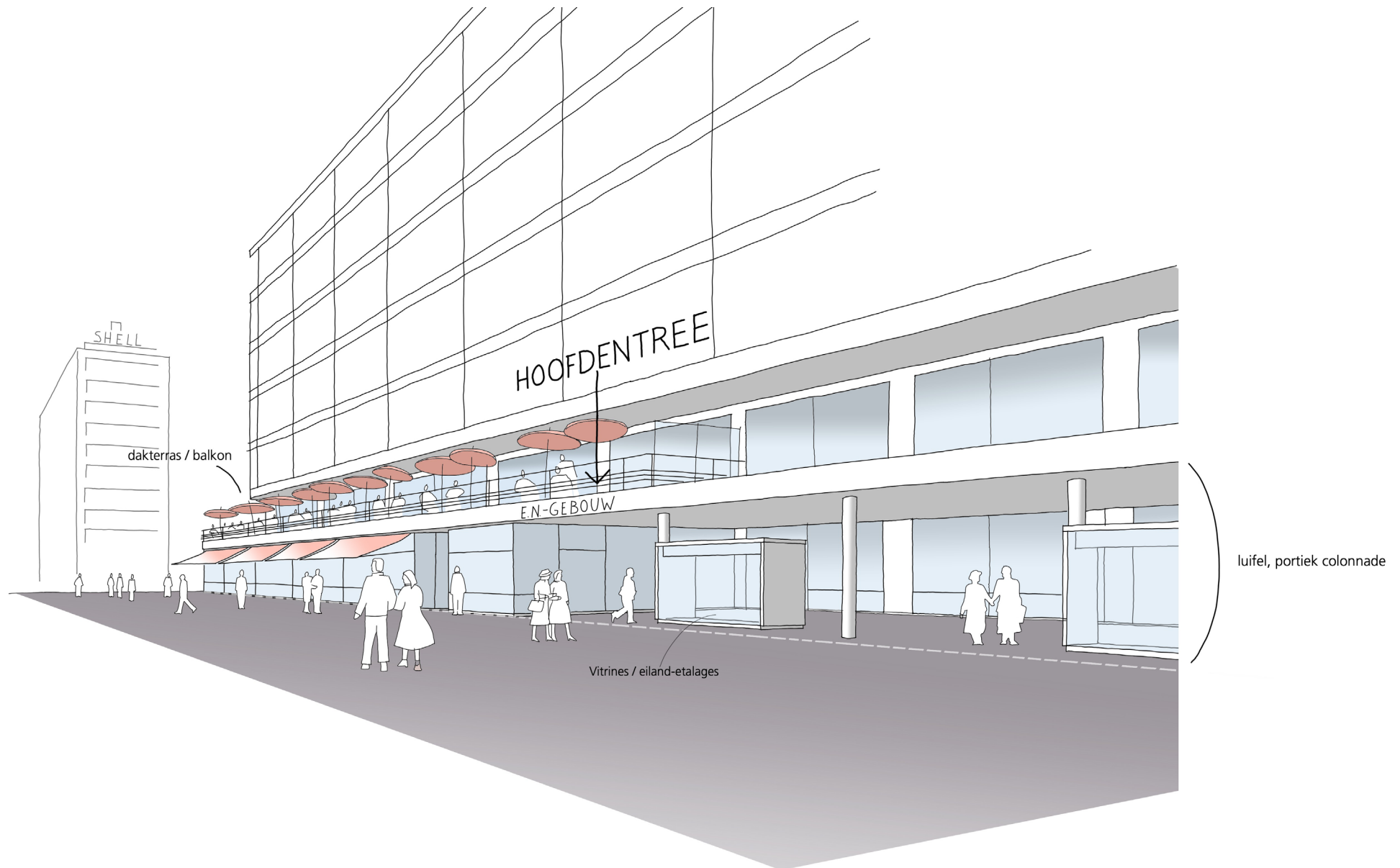
Een terugkerend thema in het werk van Bodon is de relativering van de fysieke beschutting en de strakke vorm, ten gunste van ruimtelijke continuïteit en constructieve helderheid.

- De hoek is daarom vaak open of maximaal transparant ingevuld (zie foto's p. 24 en 26).
- De dialoog tussen buiten en binnen is vaak ruimtelijke geënceneerd: via voorruimte, colonnade, portiek en vestibule naar centrale hal met vide (en vice versa). Ruimtes van wisselende groottes, hoogtes en lichtintensiteit (zie tekening p. 23).
- De relatie tussen binnen en buiten wordt geaccentueerd door open zichtlijnen: van voor- naar achterzijde door de centrale hal, en in de dwarsrichting door de langgerekte middengang op elke verdieping. In de vide kwamen beide zichtlijnen samen (zie plattegronden p. 14 en de foto op p. 21).
- Om de ruimte maximaal te laten 'stromen' houdt Bodon wanden, deuren en kasten vaak visueel los van de vloer en/of het plafond. Of dit ook het geval was bij het EN-NEN interieur hebben we niet kunnen verifiëren.

Dit thema verdient speciale aandacht bij de reconstructie omdat veel van deze kwaliteit thans niet meer zichtbaar is.

De plint is drastisch gewijzigd. Niet oorspronkelijk zijn de puien, het entreeportaal, het overstek en de bruine terrasschermen. Wel authentiek zijn de ingebouwde ronde kolommen en de wit geschilderde terrasleuning met staafstalen tussenliggers. De situatie zoals die oorspronkelijk was, is getekend op de volgende pagina.

De plint van het EN-NEN gebouw is opgevat als een zoom met diverse ruimtelijke overgangsmotieven tussen gebouw en stad: links de naar buiten gekeerde 'tribune' met zonweringen en dakterras van de horeca, en rechts tussen de eiland-etalages en de winkels de meer naar binnen gekeerde galerij die leidt naar de nog verder verdiept gelegen hoofdentree van het gebouw. Naar binnen gaan was een ruimtelijke enscenering van voorruimte, via overdekte galerij, verdiept portiek en tochtsluis naar de centrale hal met vide. Deze tekening is gebaseerd op een historische foto van kort na de oplevering.

5. RECONSTRUCTIE UITGANGSPUNTEN

5.1. Inleiding

Dit analytische en beeldende rapport geeft invulling aan de behoefte van de Rotterdamse Commissie voor Welstand en Monumenten aan '*... een uitgebreidere analyse van de oorspronkelijke kwaliteiten*' van het Cools of EN-NEN gebouw. Bij de herontwikkeling van deze locatie wordt namelijk uitgegaan van sloop, en vervolgens ingezet op een reconstructie van dit gebouw. Bij het respecteren van die kwaliteiten zijn verschillende scenario's denkbaar. Daarom zijn de relevante aspecten gerubriceerd onder de volgende drie benaderingen:

- Koesteren / herstellen: strikte benadering waarbij de genoemde kwaliteiten en aspecten zo goed mogelijk worden aangehouden bij de reconstructie.
- Herinterpreteren / voortborduren: vrijere benadering waarbij de genoemde kwaliteiten en aspecten - in de geest van de plek en het gebouw - een uitwerking kunnen krijgen bij de reconstructie.
- Demonteren / hergebruiken: oorspronkelijke beeldbepalende onderdelen van het gebouw die - indien mogelijk - gedemonteerd, opgeslagen en herplaatst kunnen worden bij de reconstructie (circulariteit).

5.2. Koesteren / herstellen

In willekeurige volgorde:

- Het samenspel van strekken en koppen in de Coolsingel-structuur en het Hofplein-ensemble (zie p. 8-11).
- De rooilijn aan de Coolsingel en het Hofplein (zie p. 8-9).
- De driedelige bouwmassa: hoogte plint, romp en kroon (afgestemd op het stadhuis) en de plastiek met uitbouwen, insnoeringen en setbacks (zie p. 16-17).
- De primaire oriëntatie op de Coolsingel en het Hofplein (zie p. 16-17).
- De klare modernistische eenvoud én het poëtische randje in het ontwerphandschrift van Bodon (zie p. 12-13).
- De heldere, zichtbare en - in de samenstellende onderdelen - 'telbare' constructie, onderdelen en elementen (zie p. 15, 20-21).
- Een stramien in de plattegrond dat een zeer divers programma op uitwisselbare plekken faciliteert (zie p. 14), met in achtneming van de verhoudingen in het gebouw en het gevelbeeld.

5.3. Herinterpreteren / voortborduren

In willekeurige volgorde:

- De rijkdom aan ruimtelijke overgangselementen in de plint aan de Coolsingel: vooruitgeschoven horeca-‘tribune’ met dakterras enerzijds, en de verdiepte galerij en portiek met o.a. luifel en vitrines anderzijds (zie p. 22-23).
- De alzijdige uniformiteit van de romp en de kroon (zie p. 16).
- Het stramien van de weefselgevel: orthogonaal, grafisch, dieptewerking (zie p. 18-19).
- De ‘twist’ in de weefselgevel: het asymmetrisch geplaatste taatsraam en een interieurelement met een hoofdrol in het gevelbeeld: streepjescode van de radiatoren (zie p. 18-19).
- Het translucente van het gebouw: doorzicht op de hoeken en over-/dwars door het gebouw: relatie binnen/buiten en voor/achter (zie p. 14, 18, 21).
- De programmering ten behoeve van een levendige plint (zie p. 14 en 23).
- De aanvankelijk beoogde ‘strek met kop’ aan het Pompenburg als onderdeel van het gebouwde wederopbouwensemble aan het Hofplein (zie p. 10-11).
- Het ‘scharnierpunt’ ter plaatse van de Aegon kantoortoren, vanouds een plek van drukte en vertier (zie p. 10-11).
- Het ingetogen kleurenpalet: zwart, grijs, wit, accentkleur grijsgroen (zie p. 12-13).
- De duo-fenomenen in het materiaalgebruik: glad naast ruw, donker naast licht, mat naast glanzend, natuurlijk naast kunstmatig (zie p. 12-13).
- De vloerplint die het gebouw inkadert in de bestrating (zie p. 12-13).
- De losse letter reclames op de verschillende dakranden (zie p. 1 en 7).

5.4. Demonteren / hergebruiken (circulariteit)

In willekeurige volgorde:

- De prefab betonnen pergola (zie p. 26).
- De stalen hekwerken tussen de pergola (kroon, p. 26) en voorlangs het dakterras (plint, p. 17).
- De twee vlaggenmasten (zie p. 2 en 21).
- De noodtrappen (zie p. 28).

De open hoek van de pergola: relativeren van de strakke doosvorm en zuiver afleesbaar houden van de totale draagstructuur. De wit geschilderde balustrade is origineel en bestaat uit een omranding van stalen pijpen met daartussen verzinkt geweven gaas.

BIJLAGE: GERAADPLEEGDE BRONNEN

Archieven

- Het Nieuwe Instituut: archief DSBV en beeldbank
- Stadsarchief Rotterdam: bouwdoossier B2-1533-1954 en beeldbank

Publicaties en rapporten

- Andela, G., C. Wagenaar (red.), *Een stad voor het leven. Wederopbouw Rotterdam 1940-1965*, Rotterdam 1995
- Bouma, T., L. van Meijel, *Kantoorgebouwen in Nederland 1945-2015: cultuurhistorische en typologische quickscan*, uitgave RCE / NPH maart 2013
- Claassen, T., A. Bodon (1903-1993). *Lichtheid en transparantie – architectuur als dienend ambacht*, Rotterdam 2001
- Doorn, J. van, L. Voerman, *Weena – Hofplein Rotterdam: cultuurhistorische verkenning*, Rotterdam 13 september 2021
- Ibelings, H., *De moderne jaren vijftig en zestig*, Rotterdam 1996
- Kloos, M., *Alexander Bodon: architect*, Rotterdam 1990
- Onbekend, 'Kantoorgebouw aan de Coolsingel', in: *Bouw*, 7 (1957), p. 155
- Onbekend, 'Kantoorgebouw Eerste Nederlandsche te Rotterdam', in: *Bouwkundig Weekblad* (1960), 4, p. 73-75
- Spruit, M. (Hylkema Erfgoed), *Coolsingel 6 te Rotterdam. Cultuurhistorische verkenning met waardestelling en advies*, Utrecht 23 januari 2023

Websites

- bagviewer.kadaster.nl
- bonas.nl (archiwijzer)
- nationaalarchief.nl (beeldbank)
- rotterdambouw.nl
- stadsarchief.rotterdam.nl (beeldbank)
- wederopbouwrotterdam.nl (objectgegevens)

Veldwerk

- d.d. 5 april 2023

Grotendeels origineel nood-trappenhuis met betonnen bordestrap, natuurstenen treden, (staaf)stalen balustrade, open hoeken en matverglasde groengrijze wandtegels: een grafisch lijnenspel in zwart, grijs, wit en de accentkleur groen. In het exterieur komt de groengrijze kleur terug in het metselwerk van verglaasde verblendsteen (foto p. 13), en de drie tussenliggers van staafstaal in de balustrade van het dakterras op de hoek Coolsingel en Hofplein (zie tekening p. 17).

COLOFON

Titel

Gebouw Cools / EN-NEN, Rotterdam
Oorspronkelijke kernkwaliteiten

Datum

Nijmegen, 17 mei 2023

Onderzoek, analyse, tekst, actuele foto's en tekenwerk ©

Leon van Meijel en Teake Bouma

In opdracht van

RED-Company

Contactpersoon

Gijsbert van Estrik

Disclaimer

De beeldrechten van de historische foto's op pagina 1 en 18 (Stadsarchief Rotterdam) en pagina 7 (Het Nieuwe Instituut) zijn niet geregeld. Zij die beeldrechten kunnen doen gelden, kunnen zich wenden tot RED Company die hiervoor de volledige verantwoordelijkheid neemt en de onderzoekers vrijwaart.

Contact

RED-Company
Antoine Platekade 1000
3072 ME ROTTERDAM
www.red-company.nl

R E
D C

Teake Bouma architectuur/stedenbouw
Rietveld 182
2611 LP DELFT
www.teakebouma.nl

TEAKE BOUMA
architectuur/stedenbouw

van Meijel – adviseurs in cultuurhistorie
Alphons Sieberspad 16
6532 AG NIJMEGEN
www.adviseursincultuurhistorie.nl

Van Meijel
adviseurs in cultuurhistorie